

B. Oxana Zabužko

Konfesní román ukrajinské literární vědkyně, filozofky, básnířky a prozaičky **Oxany Zabužko**⁹¹ *Terénní průzkum ukrajinského sexu* (1998, česky jako *Polní výzkum ukrajinského sexu*, 2001, přel. Rita Kindlerová) ukazuje zdvojenou metatextovost postmodernismu: autory této literatury jsou dnes často – mnohem více než dříve – ti, kteří ji také teoreticky reflektují (V. Macura, D. Hodrová aj.).⁹²

Základním rysem romantického přístupu O. Zabužko je vypjatý individualismus, který má však mnohem komplikovanější tvář než staré romantické individualismy, jak je známe z poezie, prózy a dramatu konce 18. a první poloviny 19. století. Jde o individualismus ženy v mužském světě, ale nejde o typický případ feministické prózy, jde o pozici příslušnice relativně malého, zuboženého národa, který ve velkém světě hledá svou novou existenci, jde o umělkyni, která má úspěchy, ale je limitována ženskostí a ukrajinskostí. Hlavním postmoderním rysem je ambivalentnost: na jedné straně dává vypravěčka najevo svou mondénnost, která míří na její ukrajinské krajany v otlučených panelácích: „Za oknem se nad pečerskými vršky třpytí červencová bouřka chvíli sluncem, chvíli lijákem, na sousedním balkóně nadšeně křičí poblázněný kohout, pod balkónem se choulí dvojice a nevšímá si, že déšť už dávno přestal, zvoní telefon a já s něžností i žalem dělám tečku za vši tou historií: jak obvykle končivali svá poselství za starých časů – spasila jsem duši.“⁹³ Na druhé straně je pro ni samozřejmá americká Cambridge, Mass., hamburger, posedávání po amerických barech, vysoká stipendia a honoráře za přednášky, které často představují mnohonásobky měsíčních a někdy i ročních platů jejích kolegů na Ukrajině, ale za tímto existenčním chtěním je cítit pohrdání takovým životem, pohrdání světem a vlastně i pohrdání sebou. Distance autorky a autorské vypravěčky je malá a ovšem také

91 Oksana Zabužko, nar. 19. 9. 1960 Luck, ukraj. básnířka a prozaička, esejistka a literární vědkyně s filozofujícími sklony (pracovnice Filozofického ústavu Ukraj. akademie věd). Debutovala básn. sb. *Travnevyj inij* (1985, Květnová jinovatka). Dalšími básn. sb., jako jsou *Dyryhent ostannjoi svičky* (1990, *Dirigent poslední svičky*), *Avtostop* (1994, *Autostop*) a *Korolivstvo Povalenych statuj* (Království Poražených soch, angl. Toronto 1996), se prosadila i v zahraničí. Z jejích literárněvědných studií vynikají monografie o dvou klíčových postavách ukraj. myšlení: *Filosofija ukrajins'kojij ideji ta jevropejs'kyj kontekst: Frankivs'kyj period* (1992, 1993, *Filozofie ukraj. myšlenky a evropský kontext: doba Ivana Franka*) a *Ševčenkiv mif Ukrainy: Sproba filosof's'koho analizu* (1997, *Ševčenkův mýtus Ukrajiny: Pokus o filozofický rozbor*). Nejvýrazněji zaujala právě postmoderně laděnou generační zpovědí *Pol'jovi doslidžennja z ukrajins'koho seksu* (1998, č. *Polní výzkum ukrajinského sexu*, 2001; adekvátnější překlad by asi zněl *Terénní průzkum u. s.*).

92 L. Pavera: *Slovo, paměť, tradice*, Opava 2001, kap. Na cestě k integrálu, s. 16 n.

93 Oksana Zabužko: *Polní výzkum ukrajinského sexu*, Paha 2001, s.8 (dále: Zabužko).

ambivalentní: jednou se zdá, že jde totální identitu, jindy je distance zřetelnější, jako by skutečná identita jen prosvítala nebo se jevila jako nezřetelný lept.

Jazykově, kulturně a prostorově se román pohybuje mezi Kyjevem a světem, zejména anglosaským, za zády s ruskou tradicí, která se prodírá do jazyka a mentality: láska – nenávisť. V prostorové neukotvenosti tkví také hodnotová neukotvenost a ambivalence. Haßliebe, postmoderní ambivalence hodnot, se objevuje ve vztahu k vlasti, Ukrajině. Je to rodná země, jejímž jazykem vypravěčka mluví, ale současně se nemůže dostat z obklíčení všudypřítomné ruštiny, kterou nenávidí, ale kterou pokládá také za svou. Ukrajina jí dala život, ale současně ji odsoudila k izolaci, k odpornému, bezvýhledovému životu, nemluvě o gulagové historii, která se v románu traktuje. „Odi et amo“ starého římského básníka znovu ožívá v těchto příznačných větách: „Nu což, odjela jsem, ovšemže do Ameriky – the land of opportunities, kam se dere půlka Evropy, ne naši zadělané, ale té nejpřímnější, od Británie po Itálii, peníze, kariéra („Ženy, víno, zpěv...“ – opakovala ironickou ozvěnou), a na Ukrajině co, Ukrajina je Chronos, který chroupá své děti s ručičkami i nožičkami, a ještě tak čekat, až bude mít žába cecíky, nebo pak dědové z diaspory, kdy zaklepe klimakterium, – na cenu Antonovyčů? – ach Bože můj, kvůli čemu, vždyť to všechno je prd, jestliže umřel, co, co, co se s ním stalo?! – ta otázka byla tak dotěrná, že vyběhla zadním vchodem, obrátila tvář k proměnlivému, rychle se šířícímu cambridgeskému nebi v návalech mračné kvaše a s ledvinami splepenými od sezení a kouření, ve kterých šplíchal sotva zachytitelný poryv oceánu, se začala modlit ...“⁹⁴

Na trojjazyčném, trojnárodním prostorovém rozhraní se pohybuje dívka, která ví už své a není jí z toho dobře. Příznačná je již její etymologická úvaha o původu slova „umění“: „Latinské ars, které prosáklo do většiny evropských jazyků, germánské Kunst, které se odrazilo u západních Slovanů jako „sztuka“, – kde je skutečně zdravý přístup, až je slyšet měšťácké kyselé krknutí po obědě: umění, zábava, nevinná prolhanost, akrobatický kotrmelec na laně, melodický umíráček barokních hodin a důmyslně vyřezaná tabatěrka, naše ‚umění‘ je machrování toho druhu, jen tak – lhostejně blahosklonným zívnutím: no, no, čím nás machři dnes potěší? – a zneškodňuje se, odčarovává tajemnou past, a vypadá to, jediná církevní slovanština marně hrozí suchým prstem: ‚izkusstvo‘ – od ‚izkus‘, pokušení, do kterého modlitba prosí neuvést.“⁹⁵

Dva příklady prostorově areálového aspektu a jeho prolínání do textu literárního artefaktu ukazují, jak zejména moderní a postmoderní texty z tohoto prolnutí filologických a sociálněvědně areálových atributů těží, a že bez tohoto prolnutí je ani nelze

94 Zabužko, s. 22.

95 Zabužko, s. 87–88.

pochopt. Zvláště ve světě, kde se vzdálenosti neuvěřitelně zkracují; ale ani z toho nejsme šťastni: přináší to nové výhody, ale také nová znejistění a nové tragédie. Život – a s ním filologie, sociální vědy a areál – jde dál.